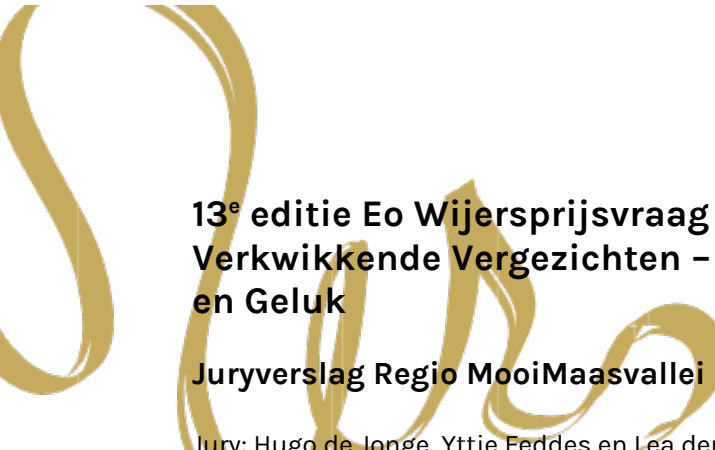




13^e editie Eo Wijersprijsvraag Verkwikkende Vergezichten – Regionaal Ontwerpen aan Gezondheid en Geluk

Juryverslag Regio MooiMaasvallei

Jury: Hugo de Jonge, Yttje Feddes en Lea den Broeder.

Regionale juryleden: Pauline Terwijn, Geert de Vries en Jurgen Bous

Tekst: Mark Hendriks

Eerste prijs

GezondheidsGeneratoren

Werkend Landschap, Fruitzforlife, Louis Bolk Instituut

Het was tijdens de eerste ronde al gesteld: de regio MooiMaasvallei (de gemeenten Bergen, Gennep en Land van Cuijk) is een prachtig gebied waar op het vlak van gezondheid en geluk al veel gebeurt. De regionale juryleden Pauline Terwijn (bestuursvoorzitter van het Pantein Maasziekenhuis) en expert ruimtelijke kwaliteit Geert de Vries spraken van een heuse gezondheidsbeweging. Overal werken gemeenten, zorgaanbieders, maatschappelijke organisaties en werkgevers samen om het welzijn van de inwoners te vergroten. Een belangrijke rol is weggelegd voor het burgerberaad waarin vertegenwoordigers van de bevolking niet alleen bespreken wat bewoners nodig hebben, maar ook wat zij zelf kunnen doen om tot een gezond en gelukkig leven te komen. Vanwege die sleutelpositie schoof burgerberaadlid Jurgen Bous aan als derde jurylid uit de regio.

In de zelfbewuste manier waarop de Maasvallei zich profileert – als een gebied waar ‘ze weten hoe het moet’ – schuilt mogelijk de verklaring voor de nadruk die de drie finalisten leggen op het ontwerp van een procesaanpak. Elk team anticipeert in meer of mindere mate op wat in de regio speelt en aan de hand is. Hoewel dit begrijpelijk is, voelt het voor de jury een beetje alsof de teams het niet hebben aangedurfd om een stap verder te gaan. Het heeft er veel van weg dat de teams vooral hebben geprobeerd om zo goed mogelijk aansluiting te vinden bij al die gezondheids- en zorginitiatieven die in de regio gaande zijn.

Daarmee doen de ontwerpteamen geen recht aan het eigen vakgebied. Want om op regionale schaal publieke doelen te behalen – wat gezondheid en landschapskwaliteit bij uitstek zijn – is leunen op een bottom-upaanpak niet genoeg. De jury meent dat de vele initiatieven in het gebied gebaat zijn bij een overkoepelend narratief, een wervend verhaal dat richting geeft. Om te zorgen voor samenhang tussen projecten, om prioriteiten te stellen en keuzes te maken (zodat wat echt nodig is ook gebeurt). Kortom, een verleidelijk ontwerp van hoe het landschap er straks uit kan zien, en wat in dat landschap nodig is om lopende (gezondheids)projecten tot wasdom te laten komen.

Dat de teams dit nalaten is opvallend, vindt de jury, ook omdat in de eerste ronde nadrukkelijk was gevraagd om een dergelijk landschappelijk raamwerk. En nee, dat moet in deze regio geen meeslepend masterplan zijn in de traditie van Plan Ooievaar of de Marker Wadden. Maar een aansprekend vergezicht dat houvast biedt, of een verleidelijk toekomstbeeld dat lopende projecten samensmeedt en mensen, overheden en bedrijven in beweging brengt – dat is waarmee ruimtelijke ordening zich kan onderscheiden, en waar de Eo Wijersprijsvraag in essentie over gaat.

Deze kritische noot is weliswaar fundamenteel van aard, de jury ziet dat de teams hun procesaanpakken met volle overtuiging hebben uitgewerkt. Dat geldt zeker voor de inzending **GezondheidsGeneratoren**. Dit doorwrochte voorstel legt een handzame methodiek op tafel waarmee de makers naar eigen zeggen ‘het gezondheidsthema positioneren in het ruimtelijk domein’. Ze gaan uit van drie ‘generatoren’ waarmee de landschappelijke inrichting van de Maasvallei ‘gezond’ kan worden gemaakt. Naast fysieke plekken (biologische winkel, cultureel erfgoed, voedselbos) gaat het nadrukkelijk ook om mensen en organisaties (zorgboerderij, buurthuis, klooster) en handelingen (streekmarkt, sporten). Met gerichte interventies kunnen bestaande generatoren een stap verder worden gebracht (‘stekken’) en nieuwe ontwikkeld (‘zaaien’). Lopende projecten ‘gezond’ maken noemt het team ‘enten’.

Om te bepalen wat waar het beste kan plaatsvinden, grijpen de inzenders terug op hun uitgebreide analyse, waarmee zes gezondheidsuitdagingen uit het zogenoemde PGLO-model – kwaliteit van leven, sociaal en maatschappelijk functioneren, dagelijks functioneren, lichaamsfuncties, mentaal welbevinden, zingeving – via GIS-data zijn verbonden met plekken, ruimtelijke ontwikkelingen en



landschappelijke kenmerken. De jury spreekt van pionierswerk waarmee (misschien wel voor het eerst) op nauwgezette wijze in kaart is gebracht welke gezondheids- en welzijnskwesties waar in de regio spelen. Daarmee beschikt het team over een betrouwbare onderlegger om te bepalen waar welke generator en interventies ingezet kunnen worden.

De jury vindt het jammer dat nu net die stap niet is gemaakt. Door zelf een top 10 van prioritaire ingrepen op te stellen, en die vervolgens ruimtelijk uit te werken, hadden de inzenders kunnen laten zien wat voor landschap ontstaat als de methodiek doorlopen wordt. Kortom, niet alleen de veelheid aan mogelijkheden laten zien, maar ook sturend zijn in wat als eerste moet gebeuren. Niettemin staat de kwaliteit van de methodiek als een paal boven water. De jury omschrijft het als een waardevol instrument waarmee gemeenten overal in Nederland aan de slag kunnen om de werelden van gezondheid en ruimtelijke ordening te verbinden. Bovendien heeft het van de drie inzendingen de meeste potentie om de stap naar dat gewenste vergezicht te maken. Mede hierom is GezondheidsGeneratoren de regionale winnaar in de Maasvallei.

De inzending **Maasverleiding** presenteert volgens de jury een interessante manier om de verborgen energie in de regio – mensen met ideeën, maar geen grond, of mensen met grond, maar geen ideeën – te benutten. Het basisidee is simpel, maar effectief: verdeel het landschap in pixels, maak via ‘pixelpaspoorten’ en ‘menukaarten’ inzichtelijk wat op een plek kan en mogelijk is, en zorg via een digitaal buurthuis (een app dus) dat zoveel mogelijk mensen hiervan op de hoogte worden gesteld. Het achterliggende idee is dat op deze wijze projecten tot stand komen die het landschap beter maken – ‘omdat een boer zijn kavel beschikbaar stelt voor een natuurinclusieve moestuin’ – en de mensen gezonder – ‘omdat ze samen in die moestuin aan de slag gaan’.

De jury noemt het charmant om mensen die met ideeën rondlopen of een stuk grond over hebben niet alleen samen te brengen, maar ook te verleiden om het ‘goede’ te doen. Al zit daar ook de zwakte. Om het voorstel hangt een zweem van *wishful thinking*. Is het paspoort – volgens de makers nadrukkelijk geen toetsingskader – voldoende om te zorgen dat grondeigenaren en initiatiefnemers inderdaad datgene doen waar de regio gezonder van wordt? Wat als een boer een motorcross begint of een camping? Bovendien bestaat het risico dat zo’n digitaal buurthuis alleen gebruikt wordt door ‘mensen die toch al status en invloed hebben en zin hebben om hun leefomgeving te verbeteren’.

De jury concludeert dat het voorstel gebaat is bij scherpe keuzes en sturing, bijvoorbeeld door per deelgebied te bepalen welke projecten wenselijk en noodzakelijk zijn, en door via regionaal ontwerp te laten zien tot wat voor landschap dat dan leidt. Niettemin ziet de jury de potentie: in deze vorm maakt de inzending goede kans om bij een prijsvraag voor democratische vernieuwing – de pixel als handzaam vehikel om het gesprek te voeren en tot besluitvorming te komen – in de prijzen te vallen.

De inzending **Who is Afraid of Red, Green and Blue** getuigt volgens jury van een klassieke ruimtelijkeordeningsaanpak met een leidende rol voor de aloude lagenbenadering als ordenend principe – waarmee het landschap is opgedeeld in ondergrond (groen), ecologische en infrastructurele netwerken en routes (blauw), en occupatiepatronen en gemeenschappen (rood). De analyse van het gebied is sterk evenals de brede benadering van gezondheid. Ruimtelijke inrichting gaat, aldus de inzenders, over meer dan beweging, zorg of ontmoeting. Zeker op regionale schaal heeft ruimtelijke ordening een sleutelrol in de toegang tot werk en onderwijs, de kwaliteit van de leefomgeving en wat het landschap mensen te bieden heeft. Door dit alles samen te vatten onder de noemer ‘verbinding’ gaat het niet alleen over lichamelijke gezondheid, maar ook over sociale cohesie, zingeving en mentaal welzijn. Het is een vondst om niet te spreken van belanghebbenden, maar van ‘baathouders’, waarmee de bal wordt gelegd bij diegenen die echt profijt hebben van een interventie. Dat kunnen bewoners zijn of boeren, maar ook waterschappen.

De jury vindt het mede vanwege deze gedegen basis ietwat teleurstellend dat de uitwerking per laag eendimensionaal aan doet. De inzenders wekken de indruk vooral aan de ‘rode knop’ te draaien – door in de pilots vaak woningbouwprojecten voor te stellen. Op papier om ‘dorpsranden af te maken’ of ‘schakels in het groen te realiseren’, maar de jury vermoedt dat financiële overwegingen de doorslag geven: vastgoedontwikkeling als gekend middel om andere ambities te financieren. De jury had graag gezien dat – ook vanwege het leidmotief van verbindingen – meer was gedaan met de netwerklaag. Bijvoorbeeld door beekherstel nog centraler te stellen en te koppelen aan bijvoorbeeld de realisatie van recreatieve routes. Of door het watersysteem leidend te maken voor de wijze waarop lopende projecten zouden moeten plaatsvinden. In het ideale geval zouden de drie lagen dan samenvloeien tot een aansprekend landschapsverhaal waar ook mensen van buiten het vakgebied op aanslaan.